Verslag over het financieel toezicht op gemeenten 2017

Zoals te doen gebruikelijk brengen wij verslag uit over het door de provincies uitgevoerde financieel toezicht op gemeenten. Wij besteden per provincie aandacht aan de ontwikkeling van de financiële positie, het toezichtregime voor 2017, artikel 12-gemeenten, gemeentelijke herindeling en begrotings- en herindelingsscans.

Van de 388 gemeenten (390 in 2016) zijn 5 gemeenten onder preventief toezicht geplaatst vanwege de financiële positie (10 in 2016), 1 nieuw heringedeelde gemeente is onder preventief toezicht geplaatst omdat deze de wettelijke termijn voor indiening van de begroting heeft overschreden (2 in 2016 nieuwe heringedeelde gemeenten), 1 gemeente heeft de wettelijke termijn overschreden en daarmee onder preventief toezicht geplaatst (0 in 2016) en op 32 gemeenten is preventief toezicht ingevolge de Wet algemene regels herindeling van toepassing (13 in 2016).

Hoewel het aantal preventieve gemeenten vanwege hun financiële positie ten opzichte van 2016 is gedaald, blijkt uit de bijdragen van de diverse provincies dat de financiële posities, ondanks een voorzicht herstel, nog steeds onder druk staan.

Aan de onzekerheid over de financiële effecten van de decentralisaties in het sociaal domein is nog geen einde gekomen. Het door gemeenten gehanteerde uitgangspunt van budgetneutraliteit in voorgaande jaren is ook bij de begroting 2017 opgenomen. Vanaf 2017/2018 zal er waarschijnlijk meer duidelijkheid komen over de uiteindelijke financiële consequenties van de implementatie van de decentralisaties. Een antwoord op de vraag of deze een negatieve impact zullen hebben op de financiële posities van (sommige) gemeenten is nu nog niet te geven.

Provincie Groningen

Ontwikkeling van de financiële positie van de gemeenten.

Op basis van de begrotingen 2016-2019 van de Groninger gemeenten constateerden wij een voorzichtig herstel van de gemeentelijke financiële positie.
Het is verheugend te kunnen constateren dat deze ontwikkeling zich -blijkens de begrotingen 2017-2020- doorzet.
Van de 23 Groninger gemeenten hebben 16 een structureel sluitende begroting voor het jaar 2017 gepresenteerd. Bij een zevental gemeenten wordt het structureel begrotingsevenwicht binnen de meerjarenraming hersteld. Dit evenwicht wordt veelal bereikt door middel van -soms forse- bezuinigingstaakstellingen.

Voorts merken wij met betrekking tot de financiële positie van de Groninger gemeenten het volgende op.

Veel gemeenten hebben de algemene uitkering gebaseerd op de septembercirculaire Gemeentefonds 2016. Op basis van deze circulaire worden forse accressen geraamd. Mede dankzij deze accressen hebben gemeenten, naast de ingezette ombuigingen, structureel sluitende (meerjaren)begrotingen kunnen presenteren.
Gelet op de onzekerheden inzake toekomstige ontwikkelingen van het gemeentefonds en de in het verleden geraamde en gerealiseerde accressen moet, naar ons oordeel, met betrekking tot de ontwikkeling van de thans geraamde accressen een voorbehoud worden gemaakt.

Het is niet denkbeeldig dat de accressen niet gerealiseerd zullen worden en de gemeenten wederom zullen moeten ombuigen om blijvend met sluitende budgetten te kunnen werken. Deze ombuigingen komen alsdan bovenop de reeds ingezette en nog te realiseren taakstellingen.

Evenals voorgaande jaren hebben de gemeenten de inkomsten en uitgaven in het sociaal domein veelal budgettair neutraal geraamd. Gelet op de afname van de budgetten, zoals de gemeenten die vanuit het rijk ontvangen, moet worden afgewacht of de gemeenten de komende jaren de budgettaire neutraliteit zullen kunnen handhaven.

Ook het gaswinningsdossier kan de komende jaren van aanzienlijke invloed zijn op de financiële positie van de gemeenten in het aardbevingsgebied. De aardbevingsproblematiek is/kan van invloed op:

- Onroerendezaakbelasting;
- Gemeentelijk vastgoed;
- Gemeentelijke organisatiekosten;
- Grondbeleid;
- Imago en economische situatie;
- Gemeentefonds/samenloop met krimp.

De door de gemeenten te maken kosten worden op een aantal terreinen weliswaar vergoed, maar deze vergoedingen zijn niet altijd toereikend.

Gemeenten onder preventief toezicht.

Op grond van de Gemeentewet:
De gemeente Ten Boer is om financiële redenen (negatieve algemene reserve) voor het jaar 2017 onder het preventieve begrotingstoezicht geplaatst.

Op grond van de Wet algemene regels herindeling:
Voor het gehele jaar 2017:
De gemeenten Bellingwedde, Vlagtwedde, Hoogezand-Sappemeer, Menterwolde, Slochteren, Haren en Ten Boer.
Met ingang van 16 januari 2017:
De gemeenten Grootegast, Leek, Marum en Zuidhorn
Met ingang van 19 januari 2017:
De gemeenten Bedum, De Marne, Eemsmond en Winsum.

Artikel 12.

Met ingang van 2017 zullen er in de provincie Groningen geen artikel-12 gemeenten meer zijn.

Ontwikkeling belastingdruk

De belastingdruk is ten opzichte van het jaar 2016 met de volgende percentages gewijzigd:

Onroerende zaakbelastingen	+2,6%
Rioolrechten	+1,7%
Afvalstoffenheffing/Reinigingsrechten	-1,4%

Gemeentelijke herindeling.
Binnen de provincie Groningen lopen een aantal herindelingsinitiatieven.

Herindeling	beoogde ingangsdatum
Bellingwedde en Vlagtwedde	1-1-2018
Hoogezand-Sapppemeer, Menterwolde en Slochteren	1-1-2018
Groningen, Haren en Ten Boer	1-1-2019
Grootegast, Leek, Marum en Zuidhorn	1-1-2019
Bedum, De Marne, Eemsmond en Winsum	1-1-2019

De gemeenten Veendam, Pekela en Stadskanaal oriënteren zich thans gezamenlijk op hun bestuurlijke toekomst. Dit geldt eveneens voor de gemeenten Appingedam, Delfzijl en Loppersum.
De gemeente Oldambt, per 1-1-2010 ontstaan uit de gemeenten Reiderland, Winschoten en Scheemda, wordt vooralsnog niet betrokken in een herindelingsproces.

Begrotingsscans/herindelingsscans.
Het ligt niet in de lijn der verwachting dat er in 2017 een begrotings- of herindelingsscan zal worden aangevraagd.

Provincie Friesland

Ontwikkeling van de financiële positie van de gemeenten
In de (meerjaren)begrotingen van de Friese gemeenten is een licht financieel herstel zichtbaar. Voor een groot deel wordt dit veroorzaakt door een hogere uitkering van het Rijk. Naast de reguliere algemene uitkering laat ook de derde en laatste tranche van de herverdeling van het gemeentefonds een positief beeld zien. Ondanks dit beeld moeten een aantal gemeenten nog wel een aantal bezuinigingstaakstellingen realiseren, maar ook hier is zichtbaar dat de gemeenten goed en tijdig hebben ingespeeld op de economische crisis.

In het jaar 2016 is aan de onzekerheid bij de gemeenten over het sociaal domein nog niet een einde gekomen. Bij het opstellen van de (meerjaren)begrotingen konden gemeenten nog niet beschikken over de juiste gegevens. Om de bezuinigingen van het Rijk en de onzekerheid in het uitgavenpatroon tegemoet te komen hebben een groot aantal gemeenten een reserve sociaal domein gevormd en daar onder andere de voordelen uit 2015 in gestort. De uitgaven en inkomsten zijn meestal budgettair neutraal geraamd zodat het sociaal domein geen invloed heeft op de begrotingspositie van gemeenten. Ook bestond er onzekerheid over het heffen van precariobelasting.

In de afgelopen jaren hebben gemeenten forse verliezen genomen binnen de grondexploitatie of op andere wijze beschikt over de reserves. Het weerstandsvermogen is daarmee aanzienlijk teruggelopen. Uit de stand van de algemene reserves kan worden opgemaakt dat er in 2017 een stijging is ten opzichte van 2016 en 15 gemeenten hiervoor verantwoordelijk zijn. De overige gemeenten teren nog steeds in op het eigen vermogen.

Uit de door de gemeenten opgestelde kengetallen blijkt dat de netto schuldquote van de Friese gemeenten in 2017 ten opzichte van 2016 gemiddeld met 7% wordt verbeterd. Voor de netto schuldquote met correctie is er een verbetering van 1%. De solvabiliteitsratio blijft gelijk en de

belastingcapaciteit is met 1% verbeterd en zit nu met 100% precies op het landelijk gemiddelde. Ook het kengetal van de grondexploitatie is met 2% verbeterd naar gemiddeld 10%.

Achttien van de Friese gemeenten presenteerden een sluitende begroting 2017 en meerjarenbegroting 2018-2020. Van twee gemeenten was de begroting 2017 wel sluitend maar sluit de meerjarenbegroting niet. Vier gemeenten met een structureel begrotingstekort 2017 hebben de laatste jaarschijf van de meerjarenbegroting sluitend aangeboden.

Gemeenten onder preventief toezicht
In 2017 staan er geen gemeenten onder preventief toezicht om financiële redenen. De gemeenten Franekeradeel, het Bildt, Leeuwarderadeel, Littenseradiel en Menameradiel staan van rechtswege onder het Arhi toezicht. Dit is ook van toepassing op de gemeenten Dongeradeel, Ferwerderadeel en Kollumerland die op 24 november 2016 een herindelingsontwerp hebben vastgesteld.

Artikel 12
Geen enkele gemeente heeft een artikel 12-status en er zijn voor 2017 ook geen aanvragen ingediend.

Provincie Drenthe

Ontwikkeling van de financiële positie van de gemeenten
Het is de Drentse gemeenten ook voor het begrotingsjaar 2017 gelukt om het financiële evenwicht te bewaren dan wel aan te tonen dat ze dit evenwicht op termijn kunnen bewerkstelligen. Een aantal gemeenten is in staat geweest om in deze begroting budgetruimte vrij te maken voor nieuw beleid. Er lijkt dus sprake van een lichte verbetering van de financiële positie. Dit betekent echter niet dat de toekomstige financiële positie van de gemeenten zonder zorgen is. De positieve beïnvloeding van de algemene uitkering uit het gemeentefonds in het meerjarenperspectief kent een grote mate van onzekerheid. Verder blijven zich risico's voordoen waar onder de risico's die gemeenten lopen als gevolg van de gedecentraliseerde taken op het sociaal domein. Bovenop de eerdere ingezette en lopende bezuinigingen kan dit de gemeentebegrotingen in komende jaren onder druk zetten.
De financiële effecten van de decentralisaties in het sociaal domein zijn neutraal geraamd. Een enkele gemeente heeft naast de vanuit het Rijk opgenomen bezuinigingstaakstelling nog extra bezuinigingen op dit terrein opgenomen. Het overgrote deel heeft de vanuit het Rijk opgenomen bezuinigingstaakstellingen onverkort overgenomen en deze zijn leidend voor de uitvoering binnen de gemeente.. De jaarrekening over 2015 heeft nog onvoldoende kunnen aantonen hoe realistisch de aannames op dit terrein zijn. Daar waar sprake was van overschotten hebben gemeenten deze toegevoegd aan de reserves. Het inzicht zal dan ook verschaft moeten worden door de komende jaarrekeningen 2016. Een deel van de gemeenten anticipeert hierop door het vormen van reserves op het terrein van het sociaal domein. De risico's op dit terrein kunnen er voor zorgen dat de financiële positie van de gemeenten die het betreft onder druk komen te staan.

Zeven Drentse gemeenten presenteerden een sluitende begroting 2017 en meerjarenbegroting 2018-2020. Twee gemeenten hebben wel een sluitende begroting maar geen sluitende meerjarenbegroting. En drie gemeenten hebben wel het laatste jaar van de meerjarenraming sluitend aangeboden maar het begrotingsjaar 2017 is niet sluitend.

Het overgrote deel van de Drentse gemeenten voert een passief grondbeleid en loopt beperkt risico's. Gemeenten die een actief grondbeleid voeren lopen risico's door o.a. vertraging in de verkopen. Deze

gemeenten hebben al maatregelen getroffen door voorzieningen te vormen en gronden af te waarderen. Dit betekent echter niet dat in de toekomst geen verdere maatregelen nodig zullen zijn. De implementatie van de nieuwe begrotingsvoorschriften kunnen hier ook nog op van invloed zijn. Overigens hebben de gemeenten al veel werk verzet om alle bijstellingen te verwerken. Sommigen moeten echter nog verdere stappen zetten..

Gemeenten onder preventief toezicht
Op grond van de wettelijke criteria hebben wij vóór 1 januari 2017 alle 12 gemeenten mededeling gedaan over het toezichtregime ten aanzien van de begroting 2017. Er zijn geen gemeenten onder preventief toezicht geplaatst.

Gemeenschappelijke regelingen onder preventief toezicht
Er zijn geen gemeenschappelijke regelingen onder preventief toezicht geplaatst.

Artikel 12
Geen enkele gemeenten in Drenthe valt onder artikel 12 en er zijn bij de begroting 2017 ook geen aanvragen ex artikel 12 van de Financiële Verhoudingswet ingediend.

Gemeentelijke herindeling
Er zijn geen Drentse gemeenten betrokken bij een gemeentelijke herindeling.

Begrotingsscans/herindelingsscans
Geen enkele Drentse gemeente heeft om een begrotingsscan verzocht.

Provincie Overijssel

Ontwikkeling van de financiële positie van de gemeenten
Ons beeld is dat gemeenten dit jaar minder moeite hebben gehad om een sluitende begroting vast te stellen. De zorgen over de financiële positie van de gemeenten zijn daarmee echter niet verdwenen. Daarmee doelen we op de onzekerheden ten aanzien van de grondproblematiek en die rondom de uitvoering van de gedecentraliseerde taken in het sociaal domein.
Bij de begroting 2016 hebben veel gemeenten veerkracht en daadkracht getoond door het nemen van maatregelen. Mede door te anticiperen op de bovengenoemde onzekerheden waar de gemeenten nog voor staan. De realisatie van deze maatregelen heeft voor de meeste gemeenten bij de begroting 2017 het gewenste effect gehad en heeft geleid tot een verbetering van de begrotingspositie.

Ontwikkelingen:
- Transities sociaal domein

Gemeenten zijn de afgelopen periode geconfronteerd met forse tekorten op de jeugdzorg. Deze worden over het algemeen opgevangen door overschotten in de WMO. Gemeenten ramen de transities in het sociale domein over het algemeen budgettair neutraal in. Dit betekent dat er nog een forse financiële opgave ligt voor de gemeenten, aangezien de Rijksbijdrage door kortingen verder terugloopt.
De Sociale Werkplaatsen voeren veelal de WSW-taken uit voor de gemeenten. Vanwege de verder afnemende bijdrage per standaard eenheid (SE) hebben de Sociale Werkplaatsen maatregelen moeten nemen om een sluitende begroting vast te kunnen stellen. Het komende jaar zullen we deze ontwikkeling nauwlettend volgen.

Daarnaast hebben gemeenten problemen ondervonden bij het verkrijgen van de goedkeurende verklaring van de accountant bij de Jaarrekening 2015, met name door het ontbreken van een goedkeurende verklaring op de Jaarrekening 2015 van de Sociale Verzekeringsbank. Het beeld op dit moment is dat deze problematiek nog niet is opgelost en dat veel gemeenten er niet in zullen slagen om tijdig voor de jaarrekening 2016 een goedkeurende verklaring van de accountant te verkrijgen.

- Grondexploitaties

De gemeentelijke grondexploitaties blijven een punt van zorg. Deze zullen, ondanks de aantrekkende economie, in een aantal gevallen nog tot problemen kunnen leiden. Dit heeft enerzijds te maken met de overcapaciteit waarmee gemeenten te maken hebben als door het minder kunnen toeschrijven van kosten door de gewijzigde begrotingsvoorschriften. Het komende jaar zal blijken in hoeverre het herstel van de economie verder door zal zetten.

- Algemene uitkering

De mei- en septembercirculaire gaven, behoudens de decentralisaties in het sociaal domein, positieve uitkomsten. Gemeenten gaan verschillend om met deze ontwikkelingen. Er zijn gemeenten die de onzekerheden rondom de mutaties van het gemeentefonds onderkennen en daarom behoedzaam ramen. Veelal boeken gemeenten de positieve uitkomsten echter in zijn geheel in. Deze handelswijze brengt risico's met zich mee. Immers, dit kan een bedreiging vormen zijn voor het behoud van het structurele evenwicht. Wanneer bij één van komende circulaires de algemene uitkering neerwaarts wordt bijgesteld, zullen gemeenten dit veelal structurele nadeel op dienen te vangen.

Gemeenten en gemeenschappelijke regelingen onder preventief toezicht

Van de vijfentwintig Overijsselse gemeenten vallen vierentwintig gemeenten onder repressief toezicht en één gemeente, namelijk de gemeente Almelo, onder het preventief toezicht. De gemeente is sinds de Begroting 2016 preventief vanwege financiële motieven. Het besluit tot het instellen van preventief toezicht op de gemeente Almelo is gebaseerd op ons oordeel dat de begroting niet structureel en reëel sluitend is en dat in de meerjarenramingen onvoldoende wordt aangetoond dat het evenwicht tijdig wordt hersteld. We hebben geconstateerd dat de begroting 2017 een aantal forse risico's bevat, die kunnen leiden tot verstoringen van het realistisch herstel van de begrotingspositie en het eigen vermogen.

Er zijn geen Gemeenschappelijk Regelingen waarvan de begrotingen van het dienstjaar 2017 de goedkeuring behoeven c.q. die onder het preventieve toezicht vallen.

Artikel 12

Er zijn in Overijssel geen gemeenten die een beroep doen op art. 12 Fvw.

Gemeentelijke herindeling en samenwerking

Na de provinciebrede herindeling in Overijssel van 2001 is herindeling niet aan de orde geweest. Een aantal gemeenten heeft eerder besloten om hun taken samen uit te voeren, zoals de GR Bestuursdienst Ommen-Hardenberg (BOH) door de gemeenten Ommen en Hardenberg en de GR Noaberkracht door de gemeenten Tubbergen en Dinkelland. Daarnaast zijn de taken op het gebied van bedrijfsvoering en publieksdienstverlening door de gemeente Losser ondergebracht bij de gemeente Enschede. Ook door de gemeenten Deventer, Raalte en Olst-Wijhe wordt samengewerkt op het terrein van de bedrijfsvoering onder de naam DROW. De gemeenten Zwolle, Kampen en de provincie Overijssel werken samen met betrekking tot de taken behorende bij ICT, Personeels- en salarisverwerking en Inkoop en Contractmanagement. BZK is de toezichthouder van deze Gemeenschappelijke Regeling.

Verder hebben de decentralisaties in het sociale domein ertoe geleid dat gemeenten meer zijn gaan samenwerken op het gebied van o.a. inkoop en uitvoering jeugd.

Begrotingsscans/herindelingsscans
In 2016 zijn er voor de Overijsselse gemeenten geen begrotingsscans uitgevoerd. Wij vinden het instrument 'begrotingsscan' zeer waardevol, omdat het de gemeenten helpt om een diepgaand inzicht te krijgen in de eigen financiële positie en het de gemeente faciliteert in het gesprek over de gemaakte keuzes. In onze ogen ondersteunt dit het belang van een gezonde financiële positie. Daarom stimuleren we de uitvoering van begrotingsscans door de Overijsselse gemeenten door middelen beschikbaar te stellen in de huidige coalitieperiode.
In het begrotingsjaar 2015 zijn er drie begrotingsscans uitgevoerd voor respectievelijk de gemeenten Almelo, Haaksbergen en Zwartewaterland.

Provincie Gelderland

Ontwikkeling van de financiële positie van de gemeenten
De geleidelijke verbetering die wij vorig jaar al constateerden zet zich door. Gelderland kent geen preventieve gemeenten in 2017. Van de 54 gemeenten zijn er maar liefst 46 die zowel hun begroting als hun meerjarenbegroting reëel en structureel in evenwicht hebben. Van de overige 8 zijn er 5 met een tekort in 2017 en 3 met een meerjarig tekort.
Ook constateren wij een verbeterd beeld in de vermogenspositie. Dit is grotendeels te danken aan de positieve saldi van de jaarrekeningen 2015, die vrijwel alle gemeenten konden presenteren.

Daartegenover staat dat er ook nog enige zorg bestaat over de toekomst.
Gemeenten presenteerden in de jaarrekeningen 2015 grote overschotten op de zorgbudgetten. Dat geeft nog lang geen garantie dat ook de komende jaren de budgetten voldoende zijn. Er volgen nog Rijkskortingen.
De bouw trekt aan, maar er is nog wel een overcapaciteit aan bouwgrond voor zowel woningen als voor bedrijventerreinen. De komende jaren kunnen die nog tot verliezen leiden. En tot slot besloot de Tweede Kamer recent de precariobelasting op ondergrondse kabels en leidingen af te schaffen. Er is een overgangstermijn, maar die is niet de door de Minister voorgestelde 10 jaar. De kamer heeft deze termijn vastgesteld op 5 jaar. Hierdoor zal in de komende meerjarenperiode van de gemeente worden gevraagd hoe ze op de inkomstenverlaging denken te anticiperen.

Gemeenten onder preventief toezicht
Voor het eerst sinds 2003 kent Gelderland geen gemeenten die om financiële redenen onder het preventieve toezicht staan. Voor de gemeenten Apeldoorn en Beuningen is het preventieve toezicht na 5 jaar beëindigd. Gemeenten zitten weliswaar nog midden in hun 10-jarige herstelperiode, maar wij hebben het vertrouwen uitgesproken dat de ingezette weg ook de komende jaren zal worden vervolgd. Bovendien voldoen de gemeenten in deze begroting voor het eerste weer aan de wettelijke bepalingen voor repressief toezicht. Hun reservepositie wordt binnen de meerjarenperiode weer positief. Het weerstandsvermogen zal in 2022 weer op orde zijn.
Ook bij de gemeenschappelijke regelingen kennen we in 2017 geen preventief toezicht.

Artikel 12
Er zijn geen gemeenten die een aanvraag hebben gedaan op grond van artikel 12 Financiële verhoudingswet.

Ontwikkeling belastingdruk

	Totaal opbrengsten (x € 1 miljoen)		Mutatie	Mutatie 2016 t.o.v. 2015
Belastingsoort	**2016**	**2017**		
Onroerend zaakbelastingen	466	481	3,2%	3,4%
Reinigingsheffingen	159	157	-1,3%	-2,9%
Rioolheffingen	188	192	2,1%	1,4%
Totaal	**813**	**830**	**2,1%**	**1,4%**

De belastingdruk is toegenomen met ca. 2,1% (2016: +/+ 1,4%). Dit percentage is berekend op basis van de totale opbrengst van de onroerendzaakbelastingen, de reinigings- en de rioolheffingen
In de tabel zijn de ontwikkelingen opgenomen. De mutaties worden veroorzaakt door een combinatie van de aanpassing van de tarieven en de groei van het aantal huishoudens.

Diverse gemeenten in Gelderland hebben inkomsten geraamd uit precariobelasting op ondergrondse leidingen en kabels. Een compleet beeld van alle verordeningen ontbreekt. Wel is er zicht op de ramingen in de begrotingen 2017. In totaliteit heeft ruim de helft van de Gelderse gemeenten (i.c. 29 van de 54) in totaal voor ca.€ 50 miljoen aan precariobelasting in zijn begroting opgenomen. Zowel als incidenteel en structureel dekkingsmiddel (2016: € 30 miljoen)

Gemeentelijke herindeling
Via het Programma Sterk Bestuur wordt in Gelderland ingezet op het initiëren en faciliteren van processen die leiden tot intergemeentelijke samenwerking en/of herindeling. Er worden diverse verkenningen uitgevoerd.
In 2017 staan de gemeenten Zevenaar en Rijnwaarden onder het verscherpt toezicht op grond van de wet Arhi. Ingangsdatum van de nieuwe gemeente is 1 januari 2018.
De gemeenteraden Geldermalsen, Lingewaal en Neerijnen hebben in 2016 besloten het herindelingstraject in te gaan. Naar verwachting zullen de drie gemeenten op 16 maart 2017 het herindelingsontwerp vaststellen.

Begrotingsscans/herindelingsscans
In december 2016/januari 2017 is een herindelingsscan opgesteld voor de gemeenten Maasdriel en Zaltbommel.
Er zijn geen aanvragen voor een begrotingsscan.

Kengetallen
De verplichting tot het opnemen van kengetallen is voor de begroting 2017 uitgebreid tot meerjarige kengetallen. Zo'n 90% van de gemeenten heeft de kengetallen ook meerjarig opgenomen. De cijfers in 2017 zijn iets positiever dan in 2016. Hieronder een tabel met de Gelderse gemiddelden.

	Netto schuldquote	Netto schuldquote gecorrigeerd	Solvabiliteits ratio	Grondex-ploitatie	Structurele exploitatie-ruimte	Belasting-capaciteit
2017	65%	53%	33%	18%	0,6%	99%
2016	69%	55%	33%	20%	0,9%	100%

De gemiddelden voor 2018-2010 hebben wij hierin niet opgenomen, omdat deze zijn berekend voor niet alle gemeenten. Wat meerjarig opvalt is dat de gemeenten bij de berekening van de kengetallen zijn uitgegaan van gelijke of positieve ontwikkelingen. In het geval van een positieve ontwikkeling gaat

het dan meestal om een verlaging van het kengetal grondexploitatie (als gevolg van grondverkopen). Dit betekent dan automatisch een lagere schuldquote en een toename van de solvabiliteit.

Provincie Flevoland

Ontwikkeling van de financiële positie van de gemeenten

Flevoland kent een jonge historie en haar gemeenten vallen onder de noemer groeigemeenten. De gemeenten hebben geïnvesteerd in bouwgrond en kennen (grotendeels) een actief grondbedrijf. Hoewel de gemeenten nog diverse taakstellingen komende jaren moeten inlossen met name op het vlak van het sociaal domein lijken de gemeenten de economische crisis (deels) achter zich te laten.

De woningmarkt verkeert in een positievere fase. Het aantal initiatieven groeit hetgeen mogelijk een positief effect kan gaan hebben op het (toekomstig) rendement van de grondexploitaties. De projecten bij de grondbedrijven worden frequent aangepast naar aanleiding op grond van voortschrijdend inzicht, waaronder de faseringen en de rekenrente.

De 3 decentralisaties in het sociale domein zijn grotendeels budget neutraal opgenomen in de begrotingen. Er is sprake van een verdere afname van baten sociaal domein als gevolg van de afname van de decentralisatie uitkeringen in komende jaren. De gemeenten weten waar zij in komende jaren aan toe zijn. Een aantal gemeenten hebben forse taakstellingen op het vlak van het sociaal domein opgenomen teneinde de begroting in evenwicht te houden. Hierdoor is er sprake van een substantieel financieel risico in komende jaren.

De (meerjaren)begrotingen 2017 – 2020 van de gemeenten zijn grotendeels gebaseerd op de september circulaire. Bij 4 gemeente is zowel de begroting als de meerjarenraming in structureel evenwicht hetgeen niet opgaat bij de andere 2 gemeenten. .

Gemeenten onder preventief toezicht

In 2017 vallen, uitgaande van de huidige situatie, geen van de gemeenten onder preventief toezicht.

Artikel 12

In 2017 vallen geen van de gemeenten in Flevoland onder art 12 en zijn er geen aanvragen art 12 door de gemeenten ingediend.

Wel ontvangt de gemeente Lelystad (in ieder geval tot het bereiken van de 80.000 inwonergrens) de zogenaamde ICL-bijdrage. Deze bijdrage komt voort uit een destijds gemaakte afspraak bij de beëindiging van de artikel-12 status. De grens van 80.000 inwoners wordt naar verwachting bereikt in 2030. De hoogte en de duur van deze ICL-bijdrage wordt op dit moment geëvalueerd door BZK, provincie Flevoland en gemeente Lelystad. In 2017 zal BZK hierover een besluit nemen.

Ontwikkeling belastingdruk

De meeste gemeenten hebben aandacht voor het kostendekkend maken van heffingen en leges (indien dat nog niet het geval is). Verder wordt behoudend omgegaan met verhogingen van de OZB, veelal gekoppeld aan de inhoud van het college programma.

Gemeentelijke herindeling

Geen van de gemeenten in Flevoland is bezig met een gemeentelijke herindeling.

Begrotingsscans/herindelingsscans
In 2017 zijn er vooralsnog geen gemeenten in Flevoland, die gebruik maken van een begrotingsscan.

Provincie Limburg

Ontwikkeling van de financiële positie van de gemeenten
De financiële situatie van de Limburgse gemeenten bij de begroting 2017 en meerjarenraming 2018-2020 is en wordt door een aantal factoren bepaald. We noemen de belangrijkste.

De uitgangspositie bij de begroting 2016 en meerjarenraming 2017-2019
De saldi van de begroting 2016 en de meerjarenraming 2017-2019 waren voor alle Limburgse gemeenten voldoende positief om ze voor repressief toezicht in aanmerking te laten komen. Dat wil zeggen dat de begroting 2016 en/of één of meer jaren van de meerjarenraming 2017-2019 een structureel en reëel evenwicht lieten zien. Bovendien heeft Gedeputeerde Staten vorig jaar bij geen enkele gemeente het meerjarig repressief toezicht hoeven in te trekken. Dat betekent dat de gemeenten aan de eventuele voorwaarden hebben voldaan en de saldi geen reden gaven om terug te komen op de meerjarige uitspraak.

Ontwikkelingen gedurende 2016
Gedurende de uitvoering van elke begroting komen onvoorziene onderwerpen naar boven die ingrijpen vereisen. Daarnaast nemen de raden besluiten over tal van onderwerpen, waar ook financiële gevolgen aan vast zitten. Ook de uitvoering van de begroting leidt tot afwijkingen van de oorspronkelijke lasten- en batenramingen.
Gedurende het jaar ontstaan daardoor incidentele, maar ook structurele nieuwe of extra lasten en baten en dalen er ook lasten en baten, incidenteel en structureel.
In de regel leiden al dit soort bijstellingen tot een nadeel voor de saldi.
Gedurende 2016 is het algemene beeld bij de Limburgse gemeenten voor dit onderdeel niet anders dan andere jaren.
De saldi zijn gedurende 2016 door deze ontwikkelingen achteruitgegaan. Per jaar en per gemeente is dat weer anders, maar veel gemeenten zijn bij de voorbereiding van de begroting 2017 en meerjarenraming 2018-2020 gestart met negatieve saldi voor één of meer jaren.

We gaan apart in op twee belangrijke ontwikkelingen gedurende 2016: de algemene uitkering en het Sociaal Domein.

De algemene uitkering
Alle gemeenten hebben ten minste de meicirculaire 2016 gebruikt voor het opstellen van hun begroting 2017 en een flink aantal gemeenten heeft ook nog de septembercirculaire 2016 meegenomen.
De meicirculaire 2016 liet in totaliteit voor de algemene uitkering weinig verandering zien, maar voor 2017 was er sprake van een afname.
De septembercirculaire 2016 heeft veel grotere gevolgen en vrijwel allemaal positieve. De algemene uitkering voor de jaren 2017-2020 komt (fors) hoger uit dan in de meicirculaire. Met name voor 2019 en 2020 zijn er grote plussen.
Gemeenten die de septembercirculaire 2016 in hun begroting 2017 en meerjarenraming 2018-2020 hebben meegenomen, zien daardoor hun saldi verbeteren, vooral voor de twee laatste jaren.

Ongeveer de helft van de Limburgse gemeenten heeft de septembercirculaire 2016 al in de begroting 2017 zitten.

Het Sociaal Domein

Het Sociaal Domein definiëren we (nog) als de drie taken die in 2015 naar de gemeenten zijn gedecentraliseerd: de Wmo 2015, de Jeugdwet en de Participatiewet. We zien dat gemeenten steeds meer ook de zorg op basis van de Wmo uit 2007 onder het begrip Sociaal Domein meenemen.

Gedurende 2016 hebben de gemeenten de eerste realisatiecijfers over 2015 opgesteld. Zoals ook landelijk duidelijk is geworden, hebben de Limburgse gemeenten in totaal over 2015 minder aan het Sociaal Domein uitgegeven dan daarvoor ontvangen. Deze overschotten zijn voor latere inzet in het Sociaal Domein gereserveerd.

De realisatiecijfers 2015 kunnen niet zonder meer worden geëxtrapoleerd. Er kleven namelijk nog tal van onzekerheden aan die cijfers. Daarnaast lopen de rijksbezuinigingen op de integratie uitkering Sociaal Domein in het gemeentefonds tot en met 2020 nog op en de herverdeling van de budgetten leidt voor de Limburgse gemeenten tot en met 2019 per saldo tot oplopende nadelen.

Maar ook de verdere implementatie van het transformatiebeleid en beleidsbijstellingen zorgen voor financiële veranderingen.

In zijn algemeenheid laten de begrotingen 2017 van de Limburgse gemeenten zien dat het overal en nog steeds gehanteerde uitgangspunt van een budgettair neutrale uitvoering van het Sociaal Domein niet zonder een forse bijstelling van de uitvoering haalbaar zal zijn.

Maar in tegenstelling tot 2015 en voor veel gemeenten ook 2016 zijn de lasten voor het Sociaal Domein nu meestal niet zomaar gelijk gesteld aan de baten. Lasten zijn nu vaak gebaseerd op de ervaringen met de uitvoering en de gesloten contracten. Waar gemeenten constateren dat de zo geraamde lasten hoger uitkomen dan de baten, hebben zij een taakstelling (lees: bezuiniging) opgenomen die de lasten bij de uitvoering terug moeten brengen tot het niveau van de baten.

Het Sociaal Domein wordt daarmee nog steeds budgettair neutraal geraamd in de begroting 2017 en de meerjarenraming 2018-2020. In de begroting 2017 en de meerjarenraming 2018-2020 zit nu echter ook een gerichte opdracht om het lastenniveau te verlagen.

Gemeenten geven aan dat het een moeilijke taakstelling is. Het is dan ook onzeker of gemeenten in staat zullen zijn deze taakstellingen te realiseren.

Nieuw beleid 2017

Voor het laatste volle jaar vóór de raadsverkiezingen in 2018 zetten de meeste gemeenten in op nieuw beleid. Voor alle vier jaar worden er bedragen voor nieuw beleid beschikbaar gesteld.

Dekkingsmaatregelen

De bovengenoemde ontwikkelingen leidden er bij de meeste gemeenten toe dat één of meer jaren tekorten lieten zien. De begrotingen 2017 bevatten dan ook maatregelen om deze tekorten te dekken.

Bij incidentele tekorten zijn vooral reserves ingezet. Belastingverhogingen en structurele bezuinigingen zijn gekozen om structurele tekorten te dekken.

De belastingverhogingen zijn meestal niet hoog, maar de verhoging van de OZB komt daardoor wel regelmatig boven de landelijke macronorm 2017 daarvoor van 1,97% uit.

Bezuinigingen komen vanaf 2010 elk jaar terug. Te zien is dat gemeenten nu vaak stoppen met (kleine) zaken en minder schaven. Bij onderhoud wordt nog steeds gekeken of het niet met minder geld kan, maar aan de andere kant is ook te zien dat extra geld naar onderhoud gaat om de kwaliteit te verhogen, achterstallig onderhoud weg te werken en kapitaalvernietiging te voorkomen.

Er zijn ook gemeenten die opnieuw een kerntakendiscussie beginnen.

Niet alle maatregelen zullen in de praktijk haalbaar zijn. Hiervoor is al gewezen op de bezuinigingen bij het Sociaal Domein, waarvan nog niet duidelijk is of die gehaald kunnen worden.

De saldi 2017-2020
De optelsom van de ontwikkelingen die we hiervoor hebben beschreven, is terug te zien in de saldi van de begroting 2017 en de meerjarenraming 2018-2020. Wij beoordelen de structurele en reële saldi. Daarvoor hebben we de incidentele baten en lasten uit de ramingen gelaten en niet-reële ramingen gecorrigeerd. We nemen ook de risico's die gemeenten lopen in ogenschouw. Bij de beoordeling van risico's is het van belang of gemeenten met risicomanagement werken en of ze voldoende weerstandscapaciteit hebben om optredende risico's op te vangen. Bij de Limburgse gemeenten zijn beide zaken vrijwel altijd in voldoende mate aanwezig. Veel gemeenten hebben door de verkoop van de Essentaandelen nog steeds een goede reservepositie. Voor het Sociaal Domein hebben bijna alle gemeenten een aparte reserve gevormd.
De risico's veranderen in de loop van de tijd wel, maar zijn nog steeds aanzienlijk. Door de economische ontwikkeling en door genomen maatregelen zijn de risico's bij de grondexploitaties afgenomen. Maar de risico's bij de gedecentraliseerde taken blijven groot.

Gemeenten onder preventief toezicht
Er vallen voor 2017 geen gemeenten onder het preventieve toezicht vanwege de financiën.
Met ingang van 1 november 2016 vallen er drie gemeenten onder het preventieve Arhi-toezicht (zie punt 5 hieronder).

Artikel 12
Geen enkele Limburgse gemeente krijgt artikel 12-steun en er zijn ook geen verzoeken voor artikel 12-steun ingediend.

Ontwikkeling belastingdruk
De ontwikkeling van de belastingdruk 2016 bij de Limburgse gemeenten is gematigd.

Gemeentelijke herindeling
Er zijn op dit moment 3 Limburgse gemeenten betrokken bij een herindeling. De gemeenten Nuth, Onderbanken en Schinnen gaan met ingang van 1 januari 2019 fuseren. Zij staan met ingang van 1 november 2016 onder het preventieve Arhi-toezicht.

Begrotingsscans/herindelingsscans
Er zijn op dit moment geen Limburgse gemeenten betrokken bij begrotingsscans of herindelingsscans.

Gemeenschappelijke regelingen
De Provincie Limburg heeft 25 gemeenschappelijke regelingen waar ze financieel toezicht op houdt.
Er zijn 23 gemeenschappelijke regelingen die voor 2017 onder het repressieve toezicht vallen.
Er zijn 2 gemeenschappelijke regelingen (Omnibuzz en Shared Service Centrum Zuid-Limburg) die voor 2017 onder het preventieve toezicht komen te staan in verband met termijnoverschrijdingen.

De Intergemeentelijke Milieudienst Beek-Nuth-Stein zou in 2015 en later in 2016 opgeheven worden. Dit heeft niet plaatsgevonden en zal nu plaatsvinden in 2017. Dit alles heeft te maken met de plaatsing van de medewerkers bij de RUD Zuid-Limburg die tot nu toe niet definitief heeft plaatsgevonden. Deze regeling gaat alsnog een begroting 2017 inzenden. Deze begroting is te laat ingediend. Daarom zal deze regeling onder het preventieve toezicht geplaatst worden i.v.m. termijnoverschrijding.
De gemeenschappelijke regeling Bedrijvenschap Businesspark Venlo wordt per 31 december 2016 geliquideerd.

De Wsw-bedrijven

Bij de zeven gemeenschappelijke regelingen die zich met de uitvoering van de Wsw bezighouden, zien we dat er door de invoering van de Participatiewet per 2015, grote veranderingen zijn opgetreden; inhoudelijk, organisatorisch en financieel. Dit zorgt voor een groot transitieproces dat naast kansen ook de nodige risico's en problemen oplevert. Volgens de vastgestelde en ingestuurde begrotingen 2015, 2016 en 2017 van de zeven gemeenschappelijke regelingen zijn de Wsw-bedrijven hiermee bezig en leveren de gemeenten daarvoor hun inhoudelijke en financiële bijdragen. De begrotingen 2017 en de meerjarenramingen 2018-2020 bevatten ook nog onzekerheden, maar deze zijn ook dit jaar weer kleiner geworden.

De Sociale diensten

Er zijn twee gemeenschappelijke regelingen die voor hun deelnemers de uitvoering van de WWB verzorgen. Ook deze regelingen hebben met de Participatiewet te maken. Het betreft vooral de reïntegratie-taken. De budgetten hiervoor dalen al enige jaren en moeten met de Participatiewet ingezet worden voor iedereen die onder deze wet valt. De twee regelingen hebben hun reïntegratie-activiteiten door de bezuinigingen al moeten terugbrengen. En ook de komende jaren zal hierop verder bezuinigd gaan worden. De gemeenschappelijke regeling Pentasz is opgegaan in de sociale dienst van de gemeente Maastricht.

Nieuwe gemeenschappelijke regelingen

Er zijn geen nieuwe gemeenschappelijke regelingen.

Provincie Utrecht

Ontwikkeling van de financiële positie van de gemeenten

De jaarlijkse toezichtbeslissing wordt vastgesteld met toepassing van het Beleidskader Financieel Toezicht 2014 van de provincie Utrecht.
Vanaf 2014 is voor de uitvoering van het financieel toezicht gewerkt met een nieuw beoordelingssysteem waarbij de uitgangspunten van het IBT zijn gehanteerd: risicogericht, proportioneel en het beperken van de toezicht last. Daardoor hebben in het jaar 2016 meerdere werkbezoeken plaatsgevonden bij de gemeenten waardoor financieel toezicht beter was aangesloten op de actuele financiële situatie bij de gemeenten. Bovendien bestuurlijk eerder kon worden geschakeld waardoor werd voorkomen dat gemeenten in een preventieve status terecht kwamen.
Het financiële beeld van de gemeenten is dat door de positieve uitkomsten van de mei- en septembercirculaire, maar ook door het effect van in het verleden ingezette bezuinigingen, duidelijk is verbeterd. De inkomsten en uitgaven voor het Sociaal Domein werd veelal budgettair neutraal ingeboekt en waarbij veel gemeenten voorzieningen hebben getroffen om eventuele tekorten te kunnen opvangen. Bij de opstelling van de jaarrekening 2016 zal voor het eerst zichtbaar worden de financiële resultaten van de uitvoering van het Sociaal Domein.
In 2017 zijn alle gemeenten repressief en met twee gemeenten zijn in 2016 intensieve ambtelijke en bestuurlijke contacten geweest gelet op de financiële situatie van deze gemeenten.
Bij 15 van de 26 gemeenten was nog sprake van een structurele en reëel sluitende begroting voor alle jaren. Bij 7 gemeenten was het eerste jaar niet sluitend en bij 2 gemeenten het laatste jaar niet sluitend. Bij 2 gemeenten waren de tussen jaren niet sluitend.

Gemeenten onder preventief toezicht

Niet van toepassing.

Artikel 12
Geen enkele Utrechtse gemeente heeft een aanvraag ex artikel 12 van de Financiële Verhoudingswet ingediend.

Ontwikkeling belastingdruk
Concrete informatie over de ontwikkeling van de belastingdruk in 2017 bij de Utrechtse gemeenten is nog niet beschikbaar. De meeste Utrechtse gemeentebesturen hebben besloten de opbrengsten van de afvalstoffenheffing, rioolrecht en de onroerende zaakbelastingen trendmatig te verhogen.
Een beperkt aantal gemeenteraden heeft besloten de opbrengsten van de onroerende zaakbelastingen meer dan trendmatig verhogen. Een en ander was noodzakelijk om een sluitende begroting 2017 vast te kunnen stellen. De gemeente Amersfoort heeft de OZB tarieven met meer dan 10% verhoogd als bijdrage aan het ombuigingstraject wat bij de herstelbegroting 2015-2018 is ingezet.

Gemeentelijke herindeling
.De gemeente Vianen, Zederik en Leerdam hebben in november 2015 het besluit genomen op te gaan in een gemeente Vijfheerenlanden met als ingangsdatum 1 januari 2019. Formeel is hiervoor bij beide provincies (Utrecht en Zuid Holland) een verzoek ingediend voor de ARHI procedure. Op 29 november 2016 hebben zowel de provincie Utrecht als Zuid Holland het preventief Arhi toezicht ingesteld op deze gemeenten.

Begrotingsscans/herindelingsscans
Voorafgaande aan de herindeling Vijfheerenlanden is een herindelingsscan opgesteld door beide provincies gezamenlijk waarvan de uitkomsten met de betrokken gemeenten zijn gedeeld.

Gemeenschappelijke regelingen.
Geen bijzonderheden. Van de 25 gemeenschappelijke regelingen waarop de provincie Utrecht financieel toezicht houdt, zijn alle onder het repressief toezicht gehouden voor 2017.

<u>Provincie Noord-Holland</u>

Ontwikkeling van de financiële positie van de gemeenten
Voor 2017 vertonen de financiële posities van de Noord-Hollandse gemeenten geen opvallende problemen. Alle gemeenten zijn er weer in geslaagd om structureel en reëel sluitende (meerjaren)begrotingen te presenteren. Bij sommige heeft de inzet van precario daaraan nog kunnen bijdragen. Bij andere gemeenten zijn in meer of mindere mate bezuinigingsoperaties nodig geweest om een sluitend geheel te kunnen presenteren, maar onoverkomelijke problemen zijn niet gesignaleerd. Vanaf 2017/2018 zal er waarschijnlijk meer duidelijkheid komen over de uiteindelijke financiële consequenties van de implementatie van de 3 D's. of deze een negatieve impact zullen hebben op de financiële posities van (sommige) gemeenten blijft daarom nu nog even de vraag.

Gemeenten onder preventief toezicht
In 2016 was het preventieve toezicht op basis van de Gemeentewet van toepassing voor de gemeenten Edam-Volendam en Gooise Meren (nieuwe gemeente -> termijnoverschrijding inzenden begroting).
Voor 2017 geldt preventief financieel toezicht voor de gemeenten Haarlemmermeer en Haarlemmerliede & Spaarnwoude als gevolg van een voorgenomen fusie (toepassing Wet arhi).

Voor alle gemeenschappelijke regelingen in Noord-Holland geldt het repressieve toezichtregime.

Artikel 12 / Begrotingsscans/herindelingsscans
In Noord-Hollands zijn er geen gemeenten met een artikel 12 status en op dit moment worden er ook geen andere onderzoeken uitgevoerd, zoals begrotings- of herindelingsscans.

Nieuwe Bbv
Voor wat betreft de implementatie van de nieuwe begrotingsvoorschriften is te constateren dat de gemeenten veel werk verzet hebben om alle bijstellingen te verwerken.. Er is vanzelfsprekend sprake van een groeiproces dus op dit gebied moeten sommige gemeenten nog verdere slagen maken.

Provincie Zuid-Holland

Ontwikkeling van de financiële positie van de gemeenten
De provincie Zuid-Holland monitort de situatie bij gemeenten permanent, en doet dit met een proactieve benadering door het werken aan een goed inzicht in de ontwikkelingen die zich voordoen bij gemeenten en door regelmatig ambtelijk (en waar nodig bestuurlijk) overleg.

Bij de monitoring is gekeken naar de volgende elementen:
- de begrotingsonderzoeken 2017, inclusief meerjarenraming 2018-2020;
- de omvang en de risico's van door gemeenten ingezette ombuigingsopgaven;
- de inschatting van de inspanningen die gemeenten moeten plegen om tot een sluitende begroting 2017 en/of meerjarenraming 2018-2020 te komen;
- structurele doorwerking van een eventueel jaarrekeningtekort 2015;
- de uitwerking van de kadernota's en bestuursrapportages van gemeenten.
- Ontwikkelingen rondom wijzigingen in het BBV, afschaffing precario belasting, etc.

Dit vormt een belangrijke basis om te bepalen welke gemeenten extra aandacht behoeven in de vorm van bestuurlijk of ambtelijk overleg. Hiermee wordt getracht te voorkomen dat gemeenten in een financieel uitzichtloze situatie geraken.
Gedeputeerde Staten beoordeelde, net als in 2016, 60 gemeentelijke begrotingen over 2017.

In 2015 heeft, mede op basis van de uitkomsten van de begrotingsonderzoeken, een aantal gemeenten in meer of mindere mate extra aandacht gekregen. Naast de gemeenten die zich voorbereiden op een herindelingstraject (gemeenten Hoeksche Waard en Alblasserdam Vijfheerenlanden) was er extra aandacht voor andere gemeenten met een verhoogd risicoprofiel.
De gevoerde gesprekken hebben eraan bijgedragen dat slechts 1 gemeente onder preventief toezicht valt. Vóór 1 januari 2016 zijn de gemeenten door middel van een brief geïnformeerd over de aard van het toezichtregime.

In onderstaande tabel zijn de toezichtregimes voor de laatste jaren weergegeven:

gemeenten onder preventief toezicht		**2015**	**2016**	**2017**
Nederland				
aantal gemeenten	totaal	393	390	388
aantal gemeenten	preventief toezicht	16	10	7
%	preventief toezicht	4,1%	2,6%	1,8%
Zuid-Holland				
aantal gemeenten	totaal	65	60	60
aantal gemeenten	preventief toezicht	2	0	1
%	preventief toezicht	3,1%	0,0%	1,7%

Wanneer blijkt dat de begroting 2017 niet in evenwicht is, moet worden vastgesteld of het begrotingsevenwicht in de meerjarenraming 2018-2020 alsnog tot stand komt. Als dit niet het geval is, volgt preventief toezicht. Bij de beoordeling van de begroting 2017 is bij elf gemeenten vastgesteld dat er geen sprake is van een structureel en reëel evenwicht. Bij tien van de elf gemeenten is gebleken dat dit evenwicht alsnog in de meerjarenraming tot stand komt, waardoor repressief toezicht van toepassing is. Echter, voor de gemeente Voorschoten is er meerjarig geen herstel zodat er voor 2017 sprake is van preventief toezicht.

Gemeenten onder preventief toezicht

In 2017 staat de gemeente Voorschoten onder preventief toezicht. In 2016 vielen geen gemeenten hieronder, en war er voor alle gemeenten sprake van regulier (repressief) toezicht.

Artikel 12

In Zuid-Holland zijn er geen gemeenten waarvoor de artikel 12-status geldt danwel de aanvraag tot deze status is ingediend.

Ontwikkeling belastingdruk

Bij de bepaling van de woonlastendruk is uitgegaan van de drie belangrijkste gemeentelijke heffingen, te weten de onroerend zaakbelasting (OZB), de afvalstoffenheffing en de rioolheffing. Voor de OZB zijn we uitgegaan van de tarieven die gelden voor de eigenaren van woningen. Hierbij is een fictieve woningwaarde gehanteerd van € 225.000. Bij de afvalstoffenheffing en de rioolheffing zijn de tarieven voor meerpersoonshuishoudens (> 1 persoon) gehanteerd. De gemiddelde woonlastendruk heeft zich als volgt ontwikkeld:

In € per inwoner	begroting 2014	begroting 2015	begroting 2016	begroting 2017
Afvalstoffenheffing	268	269	268	265
Rioolheffing	215	217	219	214
OZB Woningeigenaren	259	274	286	283
Totaal	742	760	773	762
Stijging t.o.v. vorige jaar		2,43%	1,71%	-1,42%

Gemeentelijke herindeling

Per 1 januari 2017 zijn er 2 lopende herindelingen in Zuid-Holland en 1 in voorbereiding.
Hoeksche Waard gemeenten
Binnenmaas, Cromstrijen, Korendijk, Oud-Beijerland en Strijen

Op 20 september 2016 hebben wij het herindelingsontwerp Hoeksche Waard vastgesteld. Dit betekent dat de betrokken gemeenten vanaf deze datum van rechtswege onder preventief toezicht komen te staan op grond van artikel 21 van de wet Arhi en de bepalingen van deze wet van toepassing zijn op besluiten van deze gemeenten.

Vijfheerenlanden
Leerdam, Zederik en Vianen (Utrecht)
Op 29 november 2016 hebben Gedeputeerde Staten van de provincie Utrecht het herindelingsontwerp Vijfheerenlanden vastgesteld. Dit betekent dat vanaf deze datum de gemeenten Leerdam, Vianen (provincie Utrecht) en Zederik van rechtswege onder het preventief toezicht zijn komen te staan op grond van artikel 21 van de wet Arhi en de bepalingen van deze wet van toepassing zijn op besluiten van deze gemeenten.

Giessenlanden en Molenwaard
Op 22 november 2016 hebben de gemeenteraden van Giessenlanden en Molenwaard besloten in principe over te gaan tot een herindeling per 1 januari 2019 en hebben de colleges van burgemeester en wethouders de opdracht gekregen samen een herindelingsontwerp op te stellen. De gemeenteraden van de beide gemeenten hebben dit herindelingsontwerp op 30 januari 2017 vastgesteld. Dit betekent dat deze gemeenten, vanaf deze datum van rechtswege onder preventief toezicht zijn komen te staan op grond van artikel 21 van de Wet algemene regels herindeling en de bepalingen van deze wet van toepassing zijn op besluiten van deze gemeenten.

Begrotingsscans/herindelingsscans

In 2016 zijn twee herindelingsscans uitgevoerd voor Alblasserwaard Vijfheerenlanden en Hoeksche Waard, en een reeds uitgevoerde herindelingsscan geactualiseerd voor de gemeenten Molenwaard en Giessenlanden.

Hoeksche Waard-gemeenten
In 2016 is in het kader van de Arhi-procedure Hoeksche Waard voor de betrokken gemeenten Binnenmaas, Cromstrijen, Korendijk, Oud-Beijerland en Strijen een financiële scan uitgevoerd. Deze scan is op 5 juli 2016 aan de colleges van burgemeester en wethouders en de gemeenteraden van de vijf gemeenten aangeboden.

Vijfheerenlanden 2016 /Actualisatie haalbaarheidsonderzoek Vijfheerenlanden 2015
De gemeenteraden van Leerdam, Vianen en Zederik hebben op 10 november 2015 een verzoek gedaan aan de provincies Utrecht en Zuid-Holland om een herindelingsontwerp op te stellen. De provincies Utrecht en Zuid-Holland hebben naar aanleiding van dit verzoek, besloten om gezamenlijk een herindelings-procedure te starten. Gedeputeerde Staten van de provincies Utrecht en Zuid-Holland hebben aangegeven over een herindelingsscan te willen beschikken als onderdeel van het herindelingsontwerp en -advies.
In 2015 is er in opdracht van de drie gemeenten door een extern bureau een haalbaarheidsonderzoek uitgevoerd naar een bestuurlijke herindeling. De resultaten van dit haalbaarheidsonderzoek zijn als uitgangspunt genomen bij het opstellen van de herindelingsscan. Deze herindelingsscan heeft daardoor het karakter van een “actualisatie” van het haalbaarheidsonderzoek.

Actualisatie herindelingsscan Giessenlanden-Molenwaard
In 2015 is op verzoek van de gemeenten Giessenlanden en Molenwaard een herindelingsscan uitgevoerd. Deze scan was onderdeel van het onderzoek van de beide gemeenten naar de meerwaarde van een eventuele bestuurlijke fusie tussen de beide gemeenten.
De colleges van burgemeester en wethouders van de beide gemeenten hebben in 2016 verzocht de herindelingsscan van 2015 te actualiseren. De geactualiseerde scan is op 12 juli 2016 aan de beide gemeenten aangeboden.

Provincie Noord-Brabant

Ontwikkeling van de financiële positie van de gemeenten
De begrotingen van de Brabantse gemeenten zijn onderzocht volgens een methode van risicogericht en proportioneel financieel toezicht. Bij deze methode wordt op basis van eerst een beperkt onderzoek van de begroting (scan) bepaald welke gemeenten verder (uitgebreid) onderzocht worden en voor welke gemeenten verder onderzoek achterwege blijft.

Wij kunnen de volgende cijfers presenteren. 31 van de 64 gemeenten hebben een structureel en reëel sluitende begroting 2017. Bij 33 gemeenten is de vorm van toezicht bepaald op basis van structureel en reëel evenwicht in het laatste jaar van de meerjarenraming. Bij 1 gemeente was er naar ons oordeel sprake van een niet structureel en reëel sluitende (meerjaren)begroting 2017-2020. Na overleg met deze gemeente heeft er voor 1 januari 2017 nog aanvullende besluitvorming plaatsgevonden, waardoor wij alsnog van oordeel waren dat er sprake was van een structureel en reëel sluitende begroting 2017. Deze gemeente maakt overigens onderdeel uit van de 31 gemeenten die een structureel en reëel sluitende begroting 2017 hebben.

Bij de begroting 2016 is de vorm van toezicht bij 57 gemeenten (86%) bepaald op basis van een structureel en reëel sluitende begroting 2016. Nu hebben 31 gemeenten (48%) een structureel en reëel sluitend begrotingsjaar 2017. 33 gemeenten (52%) herstellen het structureel en reëel begrotingsevenwicht in uiterlijk de laatste jaarschijf van de meerjarenraming (2020). Bij de begroting 2016 waren er 9 gemeenten (14%) die het begrotingsevenwicht moesten herstellen in uiterlijk de laatste jaarschijf van de meerjarenraming. Dit is een verslechtering van de begrotingspositie ten opzichte van vorig jaar. Zeker wanneer je daarbij ook nog bedenkt, dat de algemene uitkering een positief verloop laat zien in het meerjarenperspectief.

In 14 gevallen (22%) was de gemeente van mening, dat er een structureel en reëel sluitende begroting 2017 vastgesteld en ingezonden was. Bij het beoordelen van deze begrotingen zijn door de toezichthouder negatieve bijstellingen doorgevoerd, zodat er naar het oordeel van de toezichthouder geen sprake was van een structureel en reëel sluitende begroting 2017. In enkele gevallen was er sprake van besluitvorming door de raad (bijvoorbeeld verlaging van de OZB) tijdens de begrotingsbehandeling waardoor er geen sprake meer was van een structureel en reëel sluitende begroting 2017. Uit de ingezonden begroting bleek voor ons niet dat de raad zich bewust was van de consequenties van die besluitvorming voor het structureel en reëel begrotingsevenwicht.

Voor het inzichtelijk in beeld brengen van de presentatie van het structureel begrotingssaldo heeft de begroting 2017 als nulmeting gediend. 42 gemeenten (66%) presenteren naar onze mening op een niet geheel inzichtelijke (16 gemeenten) of geheel niet inzichtelijke (26 gemeenten) manier het structureel begrotingssaldo. Naar aanleiding van dit resultaat hebben wij als speciaal thema het

verbeteren van het presenteren van het structureel begrotingssaldo. Wij streven er naar, door middel van bijeenkomsten, bestuurders (raad en college) te overtuigen van het belang van een goed inzicht in het structureel begrotingssaldo, zodat de presentatie van het structureel begrotingssaldo verbetert bij de begroting 2018..

Opvallend is, dat er weinig nieuwe bezuinigingen/taakstellingen geraamd worden. In enkele gevallen worden zelfs lopende bezuinigingen/taakstellingen ingetrokken. De financiële gevolgen van de invoering van de drie decentralisaties zijn, net als bij vorige begrotingen, bij een grote meerderheid van alle gemeenten budgettair neutraal verwerkt in de (meerjaren)begroting. Op een enkele uitzondering na, zijn de wijzigingen van het BBV goed verwerkt in de begrotingen. Slechts in een enkel geval was de rente niet correct berekend.
De septembercirculaire 2016 laat voor de meeste gemeenten een (fors) voordeel zien ten opzichte van de meicirculaire 2016, met name voor de jaren 2019 en 2020 van de meerjarenraming.

Gemeenten onder preventief toezicht
De gemeente Gemert-Bakel valt voor het begrotingsjaar 2017 onder preventief toezicht wegens overschrijding van de inzendtermijn. De nieuwe gemeente Meierijstad valt voor het begrotingsjaar 2017 ook onder preventief toezicht wegens overschrijding van de inzendtermijn. Meierijstad is echter een nieuwe gemeente (per 1 januari 2017) na herindeling van de gemeenten Schijndel, Sint-Oedenrode en Veghel. Deze nieuwe gemeente was formeel niet in staat om de begroting voor 15 november 2016 vast te stellen en in te zenden.
De gemeenten Aalburg, Werkendam en Woudrichem vallen voor het begrotingsjaar 2017 onder preventief toezicht op basis van de Wet arhi. Deze drie gemeenten hebben op 25 oktober 2016 een herindelingsontwerp vastgesteld om per 1 januari 2019 een nieuwe gemeente te vormen.

Artikel 12
Geen enkele gemeente in Noord-Brabant valt onder artikel 12. Er zijn ook geen nieuwe artikel 12-aanvragen ingediend.

Ontwikkeling belastingdruk
De ontwikkeling van de lastendruk is in Noord-Brabant geen onderwerp bij het (beperkte) risicogericht onderzoek van de begroting. Daarom hebben wij geen (volledig) beeld meer van de ontwikkeling van de belastingdruk en kunnen wij dus geen cijfers weergeven. Wij wensen overigens wel inzicht te krijgen in de ontwikkeling van de belastingdruk in Noord-Brabant, maar wachten daarvoor op de ‘Atlas van de lokale lasten’ die het COELO jaarlijks in maart/april publiceert.
In Noord-Brabant hebben we bij de begroting 2017 waargenomen, dat over het algemeen terughoudend is omgegaan met het verhogen van de OZB.

Gemeentelijke herindeling
Per 1 januari 2017 zijn er 64 gemeenten in onze provincie, 2 minder dan het jaar er voor door het vormen van de nieuwe gemeente Meierijstad. De Altena-gemeenten Aalburg, Werkendam en Woudrichem gaan per 1 januari 2019 een nieuwe gemeente vormen. Verder zijn er diverse regio’s wat bewegingen, maar is er nog geen zicht op een herindeling.

Begrotingsscans/herindelingsscans
Er zijn voor 2017 geen begrotingsscans en/of herindelingsscans voorzien

Provincie Zeeland

Ontwikkeling van de financiële positie van de gemeenten

Het financiële beeld dat uit de (meerjaren)begrotingen 2017-2020 van de Zeeuwse gemeenten naar boven komt, is in het algemeen positiever dan de afgelopen jaren, maar de onzekerheid blijft tamelijk groot.
De positieve accressen van het gemeentefonds, maar ook de lage rentestanden zijn hier mede verantwoordelijk voor. Aan de andere kant is de onzekerheid ten aanzien van de financiële risico's van de decentralisaties in het sociaal domein nog steeds aanwezig. Vraag is of de door het rijk ingecalculeerde bezuinigingen op de gedecentraliseerde gelden de komende jaren daadwerkelijke budgettair neutraal door de gemeenten kunnen worden opgevangen. De meeste gemeenten hebben de niet in 2015 en 2016 uitgegeven decentralisatiemiddelen gereserveerd met als doel incidentele tegenvallers in de komende jaren te kunnen opvangen. De financiële monitoring van de decentralisaties staat tezamen met de grondexploitaties blijvend hoog op de agenda.

Voor de artikel 12-gemeente Vlissingen is waarschijnlijk in de loop van 2017 een saneringsbegroting 2017-2020 beschikbaar. Op basis hiervan zal eind 2017 het laatste artikel-12 rapport worden opgesteld en zal duidelijk zijn wat de jaarlijkse gemeentelijke bijdrage m.i.v. 2020 zal zijn aan de te saneren negatieve algemene reserve en hoe hoog de jaarlijkse bijdrage ex artikel 12 zal zijn. Vooralsnog wordt uitgegaan van een saneringsperiode van 10 jaar (2020-2030) en zijn er –mede door de omvang en het karakter van de grondexploitatieproblematiek- twee tussentijdse actualisatie-onderzoeken voorzien door de artikel 12-inspectie.

Naast Vlissingen staat ook de gemeente Middelburg, net als in 2016, in 2017 weer onder preventief begrotingstoezicht. De begroting 2017 van Middelburg laat een behoorlijke verbetering van het perspectief op herstel van evenwicht zien. De vigerende en geplande grondexploitatieplannen op Walcheren laten echter, mede door het schrappen van de tot nu toe geaccepteerde 'plus' van 30% op de berekende behoefte, een forse overcapaciteit zien. Het risico dat mede op grond van de aangescherpte BBV regelgeving een forse afwaardering naar marktwaarde dient plaats te vinden is groot. Samen met de risico's in het sociale domein dreigt dit het totale weerstandsvermogen van de gemeente Middelburg te boven te gaan. Van de gemeente wordt daarom een plan van aanpak gevraagd. Voor de gemeente Veere kan het bovenstaande ook financiële consequenties hebben, maar deze kunnen binnen de bestaande weerstandscapaciteit worden opgevangen. In het kader van het artikel 12-proces is bij de gemeente Vlissingen de gehele grondexploitatie op uitvoerbaarheid getoetst.
Op de gemeente Sluis na hebben alle Zeeuwse gemeenten een precariobelasting op kabels en leidingen ingevoerd. Het wetsvoorstel tot afschaffing is onlangs zodanig gewijzigd dat alle Zeeuwse gemeenten de precariobelasting nog vijf jaar kunnen heffen.

De gemeenten Borsele, Goes, Hulst, Kapelle, Noord-Beveland, Reimerswaal, Schouwen-Duiveland, Sluis, Terneuzen, Tholen en Veere hebben een structureel en reëel sluitende begroting 2017 zodat voor die gemeenten volstaan kan worden met de lichte vorm van repressief toezicht.

Gemeenten onder preventief toezicht

De gemeenten Middelburg en Vlissingen staan onder preventief toezicht.

Artikel 12

De gemeente Vlissingen heeft voor het begrotingsjaar 2017 een aanvraag ex artikel 12 van de Financiële Verhoudingswet ingediend.

Ontwikkeling belastingdruk
In de bestuursafspraken 2011 – 2015 is opgenomen dat het Rijk en de medeoverheden streven naar zo veel mogelijk transparantie over de ontwikkeling van lokale lasten. Daarom hanteren zij gezamenlijk een uniforme monitor van een gezaghebbende instantie die als leidend wordt bestempeld. Hierom en gelet op het feit dat permanente monitoring van belastingtarieven niet meer past in ons systeem van risicogericht toezicht hebben wij geen met cijfers onderbouwd beeld van de ontwikkeling van de belastingdruk. Bij ons bestaat de indruk dat de lastenstijging in het algemeen beperkt blijft tot het inflatiepercentage. Een enkele Zeeuwse gemeente heeft de tarieven extra verhoogd.

Gemeentelijke herindeling
Niet van toepassing.

Begrotingsscans/herindelingsscans
Er zijn voor 2017 geen scans gepland.

.